

УДК 159.9.072.5

НЕСТЕРЕНКО Маргарита Олексіївна,
*доцент кафедри практичної психології Харківського
національного педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди, кандидат психологічних наук, доцент*

КАУЗАЛЬНИЙ ПІДХІД ДО ПСИХОДІАГНОСТИКИ ОСОБИСТОСТІ

Розвиток психологічної науки супроводжується значним підвищенням інтересу до проблем психодіагностики, оскільки вона допомагає вирішувати практичні завдання в багатьох сферах практичної діяльності, які потребують врахування психологічних особливостей людини. Одночасно до сьогодні недостатньо розроблені наукові основи психодіагностики, не має єдиного загально-визначеного підходу до даної галузі психологічної науки.

Одні психологи розглядають психодіагностику як особливий вид психологічного експериментування, яке полягає у ранжуванні

© М. Нестеренко, 2017

людей за психофізіологічними та психологічними ознаками. Основна увага при цьому приділяється оцінюванню або розпізнаванню певної психологічної або психофізіологічної риси (В.М. Блейхер, К.М. Гуревич, І.В. Крук та ін.) [4, с. 32]. Інші дослідники, визнаючи психометричний підхід головним, прагнуть описати понятійний апарат психодіагностики, діагностичний цикл, методи та засоби постановки психологічного діагнозу, оцінки й вимірювання індивідуально-психологічних особливостей (Л.Ф. Бурлачук [3], І.М. Голян, В.Ф. Моргун, І.Г. Тітов та ін.). Треті вважають психодіагностику наукою про встановлення достовірного психологічного діагнозу та трактують її як теоретичну дисципліну та сферу практичної діяльності психолога (О.О. Бодальов, В.В. Столін) [2, с. 9].

Отже, більшість дослідників, розробляючи концепцію психодіагностики, у своїх працях використовують або номотетичний опис особистості, орієнтований на виділення загальних для всіх людей властивостей особистості, або ідіографічний, спрямований на вимір індивідуальних особливостей особистості. Одночасно все більше авторів вказують на необхідність поєднання обох цих описів особистості. На думку Моргуна, наприклад, елементи описового методу проникають у номотетичний підхід, коли дослідник характеризує якогось конкретного представника вибірки досліджуваних; елементи номотетичного підходу проникають в описовий під час порівняння одного піддослідного з іншим за спільною ознакою.

Підхід, який прагне використовувати номотетично-ідіографічний опис до розпізнавання психологічних особливостей людини з метою вирішення її проблем, отримав назву каузальний. Даний підхід характеризує психодіагностику як науку встановлення психологічного діагнозу шляхом рішення діагностичних задач. Він орієнтується на причинно-наслідкові зв'язки між властивостями особистості та характеристиками запиту. Реалізується він насамперед в психологічному консультуванні в різних сферах суспільної діяльності людини.

В каузальному підході на початковому етапі встановлення діагнозу акцентується увага на типовому в особистості досліджуваного, «для вияву якого існують готові схеми фіксації й інтерпретації даних» [1, с. 44]. Після цього відбувається ідіографічне вивчення особистості, тобто виявляються унікальні, властиві лише даному індивіду особливості.

Передумовами виникнення каузального підходу, за О.Ф. Ануфрієвим, є [1, с. 35-36]: 1) теоретико-методологічний аналіз психодіагностики, який був проведений в роботах Л.С. Виготського, Л.Ф. Бурлачука, Ю.З. Гільбуха; 2) загальнонауковий підхід до діагностики, який узагальнює досвід діагностичної діяльності в різних сферах суспільної практики (С.В. Черкасов, М.К. Авілов та ін.); 3) діяльнісний підхід; 4) експериментальні психологічні дослідження діагностичного мислення на матеріалі технічної діагностики (С.П. Ксенз, О.Ф. Ануфрієв).

Каузальний підхід не тотожний клінічному підходу. Основні відмінності полягають в тому, що в клінічному підході вивчаються зв'язки між психологічними особливостями, які не спостерігаються, та ознаками, що спостерігаються. В каузальному підході з'ясовуються інші зв'язки – зв'язки між психологічними особливостями, які не спостерігаються та характеристиками запиту, що реєструється.

Каузальний підхід знаходить свій вираз у концепції рішення психодіагностичних задач. Сприяють рішенню таких задач уявлення про специфіку діагностичної діяльності практичного психолога як психологічного розпізнавання, про понятійний апарат, який описує діагностичний процес, про структуру наукових основ психодіагностики, про принципи й етапи моделювання та рішення психодіагностичних задач, про вимоги до діяльності психодіагноста [5, с. 25]. У даному підході вважається, що засобами діагностичної діяльності психолога є, як науково обґрунтовані діагностичні методики, так і схеми психологічної детермінації, діагностичні алгоритми, психодіагностичні таблиці.

Структуру наукових основ психодіагностики в каузальному підході утворює сукупність чотирьох взаємопов'язаних компонентів, кожен із яких має власні засоби та прийоми. *Семіотичний* компонент пов'язаний з описом ознак об'єкта дослідження, що характеризують його нормальний стан або відхилення від нього. Тут найважливішими є уявлення психодіагноста про структуру психіки досліджуваного. Підкріплюються даний компонент структурними модулями психіки, типологіями запитів, схемами психологічної детермінації, психодіагностичними таблицями, отриманими в результаті накопичення даних у психодіагностичній діяльності.

Деонтологічний компонент, пов'язаний з питаннями взаємодії діагноста та досліджуваного, з описом комплексу етичних норм та принципів психодіагностики. Спирається він на перевірені практикою методи взаємодії з клієнтом.

Технічний компонент структури психодіагностики використовує в якості засобів психодіагностичні методики, які дозволяють визначити стан елементів об'єкту обстеження на рівні причинної підстави. Також формуються принципи розробки та використання психодіагностичних методик. Особливості розробки психодіагностичних методик відображаються у психометриці, яка прагне забезпечити їх науковість.

Гностичний компонент відображає логіку діагностичного мислення як специфічного процесу розпізнавання за зовнішніми ознаками внутрішніх станів об'єкта психодіагностики (постановка психологічного діагнозу). В якості засобів опису діагностичного процесу використовуються діагностичні алгоритми (схеми етапів діагностичного процесу, стратегії діагностичного мислення, класифікації діагностичних помилок, прийоми діагностичного пошуку), вироблені в результаті наукових досліджень. Водночас даний компонент висуває до всіх інших низку вимог: до семіотичного компоненту – вимоги повноти опису ознак об'єкту дослідження та видів відхилень у його стані на феноменологічному рівні та на рівні причинних підстав; до технічного – надійності та точності вимірювання; до деонтологічного – отримання необхідної для постановки діагнозу інформації з дотриманням етичних норм.

У сучасній психодіагностиці, як вказує О.Ф. Ануфрієв, найбільший розвиток отримав технічний компонент, який пов'язаний із розробкою психодіагностичних методик. Зовсім мало приділяється уваги деонтологічному компонентові [1].

Отже, достоїнство каузального підходу насамперед полягає в тому, що він дозволяє максимально підвищити ефективність діагностичної діяльності в ході психологічного консультування, покращити підготовку психологів як психодіагностів, здійснювати моделювання діагностичних задач. До суттєвих недоліків цього підходу можна віднести слабку його розробленість, яка і складає хорошу перспективу подальших досліджень.

Література

1. Ануфрієв А.Ф. Психодіагностика: основы решения диагностических задач / А.Ф. Ануфрієв. – М.: Ось-89, 2012. – 144 с.
2. Бодалев А.А. Общая психодіагностика /А.А. Бодалев, В.В. Столин. – СПб. : Речь, 2006. – 440 с.
3. Бурлачук Л.Ф. Психодіагностика: [учебник для вузов] / Л.Ф. Бурлачук. – СПб.: Питер, 2002. – 352 с.

4. Моргун В.Ф. Основи психологічної діагностики: [навчальний посібник для студентів] / В.Ф. Моргун, І.Г. Тітов. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2013. – 464 с.
5. Рождественская Н.Н. Каузальный подход при решении диагностических задач / Н.Н. Рождественская // Вестник Московского государственного областного университета. – Серия «Психологические науки». – М.: МГОУ, 2013. – № 2. – С. 23-27.